

Idag er frigjøringsdagen.

8. mai er ikke bare en flaggdag, det er dagen vi skal markere frigjøringen og veteranene. Vi skal hedre de som har kjempa for den friheten vi har idag.

78 år etter frigjøringen samles vi her ved Krigsseiler monumentet på Bygdøyenes. Vi er her for å hedre krigsseilerne, som gjennom sitt utrettelig arbeid, stille og selvfølgelig, arbeidet for vår frihet. I dag er det få krigsseilere som fremdeles lever, men deres- barn, barnebarn, oldebarn og tippoldebarn lever videre. Og jeg er et eksempel på det.

For min bestefar, Reidar Bergan Nilsen, var 1. styrmann på D/S Kristianiafjord.

Han var krigsseiler.

Lenge var krigsseilerhistorien ukjent for mange, også for meg. Selv med en krigsseiler i familien. Det måtte faktisk en filmrolle til for at jeg skulle virkelig sette meg inn i hva det ville si å være en krigsseiler og hvorfor deres bidrag under krigsårene er et viktig stykke historie. En historie som i fjor ble kjent for enda flere, med filmen «Krigsseileren»

Da jeg begynte å lære mer om denne delen av krigshistorien gjorde det et stort inntrykk at krigsseilere i utgangspunktet, var helt vanlige folk som jobba på sjøen. Når krigen brøt ut gikk de, fra en dag til den neste, fra å være helt alminnelige sjøfolk til å bli krigsseilere. De fortsatte med arbeidsoppgavene sine, men under forhold så forferdelig at det er nesten ubegripelig. Arbeidsplassen lå i frontlinjen av en verdenskrig som truet med både bomber fra himmelen og torpedoer i havet. Med en langvarig og konstant fare for å miste livet fraktet de ammunisjon, mat, bomber og andre viktige varer og last for de allierte. De kunne ikke nekte eller dra hjem, for da ble de stemplet som desertører og fikk navnet sitt trykket i lokalavisen. De var langt hjemmefra, helt uten mulighet til å ha kontakt med venner eller familie i Norge. Og ingen viste hvor lenge krigen skulle vare.

Det arbeidet også kvinner på de norske skipene som seilte under det nyopprettete selskapet Notraship. De jobba som messepike, byssepike og telegrafister, i et allerede mannsdominert miljø. For det var ikke mange tiår siden kvinner ikke en gang var tillatt på norske skip. Krigssituasjonen gjorde at flere kvinner ble bedt om å mønstre av. Datidens kvinnesyn og den symbolikken rundt hva en kvinne betydde for nasjonen i en krigstid, gjorde at det i noen tilfeller ikke var forenelig med å sende dem ut på slagmarken. Til tross for dette motsa en del kvinner seg likevel kapteinen ordre.

I filmen Krigsseileren spiller jeg en kvinnelig krigsseiler som heter Hanna Wiig. Nå er ikke Hanna Wiik en ekte person, men basert på flere ekte kvinnelige krigsseilere. Én av de er Margit Johnsen Godø fra Ålesund. Bedre kjent som Malta Margit. Hun tok seg jobb på sjøen fordi drømmen hennes var å danse rumba på Cuba. I stedet endte hun opp må å bli den høyest dekorerte norske kvinnen fra under andre verdenskrig, og er den eneste kvinnelige mottager av St. Olavsmedaljen med ekegren.

I 1942 ble skipet Margit var på, MS Talabot, beordret til konvoi tjeneste til Malta. På grunn av den høye faren for angrep i middelhavet ble disse konvoiene kjent som dødskonvoiene. Margit ble tilbudt å mønstre av, men valgte å ikke forlate båten og mannskapet og skal ha sagt: «hvis mine gutter skal dø, vil jeg være der sammen med dem.». De kom seg til Malta, men i havn ble skipet angrepet fra luften før lossingen var fullført. Det begynte å brenne og skipet ble senket av besetningen for å unngå at ammunisjon og drivstoff skulle eksplodere. Sammen med skipets kaptein, var Margit Johnsen, med skipskatten i armene, de siste fra besetningen som forlot MS «Talabot»

Under medaljeutdelingen lød det at Margit Johnsen hadde utmerket seg med mot, tapperhet og kaldblodighet i avgjørende øyeblikk.

I 1945 kom freden og 8. mai ble en dag å feire. Men for mange krigsseilere var det en ambivalent opplevelse. På den ene siden var de glade for at krigen endelig var slutt, på den andre siden tenkte de på kameratene sine som hadde blitt igjen i bølgene. Mange av dem fikk ikke med seg frigjøringsfesten og gikk glipp av hurrarop, flagg og klemmer fra fremmede. Hvorfor? Fordi mange var fremdeles ute på havet da freden kom og det tok lang tid å komme seg tilbake til Norge. De hadde ikke noen uniform og de kom hjem én og én, til hjemsteder spredt rundt om i hele landet. Det var få i Norge på denne tiden som viste om den innsatsen eller gruen de hadde opplevd på sjøen. Hvor mye de hadde kjempet eller hvor mye de hadde mistet for den friheten som nå ble feiret. Hjemkomsten ble ikke det den skulle ha vært.

I tiden etterpå fikk mange krigsseilere «Krigsseilersyndromet», en av dem som snakket åpent om dette var nettopp Margit Johnsen. Kvinnene som seilte ute til sjøs under andre verdenskrig skulle i etterkrigstiden starte familie, bli noens mor og være en trygg havn for en hel familie. Krig har lært oss at det også kommer en tid etterpå, en tid der mange vil slite med traumer fra vonde opplevelser.

Lenge har kvinnenens rolle i andre verdenskrig blitt underkommunisert i historiebøkene. Noen ganger blir de nevnt, andre ganger ikke. En måte å få deres historier fram på og skape bevissthet om deres kamp er å portrettere dem på film. Med rollen som Hanna Wiig i «Krigsseileren» tok jeg imot arbeidsoppgaven min med stor ærefrykt. Som skuespiller er jobben min, å selvfølgelig, lære replikker, men og å sette meg inn i den gitte omstendigheten og leve så sant jeg kan under den. Og jeg må si det at det gikk sus i både hjerte og i ryggrad flere ganger under innspillingen. Å leve med disse historiene, disse skjebnene og å sitte i bomberom fra krigen 10 meter under bakken på Malta, å seile på det ærverdige krigsseilerskipet D/S Hestmannen og å se folk forsvinne sjøen - selv om jeg vet det er skuespill- har gjort et enormt inntrykk.

60 000 sjøfolk, nordmenn og utenlandske, seilte på norske skip i uteflåten. Omkring 4000 av disse kom aldri hjem igjen. Innsatsen den norske handelsflåten gjorde under krigsårene var helt avgjørende for utfallet av 2. verdenskrig.

Jeg er stolt og beæret over å ha kunnet bidra til bevaringen av denne historien til ettertiden. Jeg mener at spesielt i dagens politiske klima at det kjennes viktig å kunne stå solid bak en, i aller høyeste grad, **antikrigsfilm** og dytte den ut for hele verden å se.

Like stolt og beæret er jeg for at jeg fikk komme her idag å hylle de menn og kvinner som kjempet for den friheten vi fremdeles har den dag idag. Takk!